

SAIRAAAN KAUNIS

Juha Matias Lehtonen

TAMMI

Juha Matias Lehtonen

SAIRAAAN KAUNIS

tammi

80 VUOTTA

HELSINKI

© Juha Matias Lehtonen ja Tammi, 2023
Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
ISBN 978-952-04-4134-0
Painettu EU:ssa

Sisällys

Aluksi.....	9
-------------	---

I.

MUOVAILUVAHAA

Muottiin valetut jalat.....	15
Eurooppalaisten jalkamuotit.....	20
Korsetti ja korsetin aave.....	24
Laihdutuskulttuuri ja läskiviha	33
Vaaka ei valehtele	40
Rintojen vapautusliike.....	45
Poven runsaus.....	49
Kauniiksi leikatut kasvot	53

2.

RODUISTA KAUNEIMMAT

<i>Homo monstrosus</i> ja monstrumit muutenkin	60
Mistä on pienet monstrumit tehty.....	66

Fantasia rappion aikakaudesta	69
Ryhdin vuosisata	72
Nudismi ja rodunjalostus	76
Terve, kaunis ihonväri	78
Kauneuskilpailut	84
Muskelien sukupuoli	88

3.

KAUNEUSKANSALAISET

Kerro, kuvastin.....	95
Jörö-Jukka vastaan anti-Jörö-Jukka	100
Kameran silmä	107
Kuinka pitää nainen kiireisenä yli 50 vuotta?	113
Rationaalinen meikki	119
Kehon tuoksun sairaalloisuus	122
Kiusalliset, rumentavat, ylimääräiset.....	125

4.

KEIKARIT JA KOREILIJAT

Hattujen vaarallisuus	134
Huivien säädyllyisyys.....	138
Kapinallinen hijab	140
Kultakutrin vaatekaappi	147
Kaunis kuin kuningas.....	152
Pidä ittes miehenä	158
Transvihan aalto ja parantava pride.....	162

5.

KAUNISTAVAT ELÄMÄNTAVAT

Nuoruuden lähde	170
Lääkkeet nykyaikaiseen kuolemanpelkoon.....	176
Kaunistava suolihuuhtelu	178
Sen näkee naamasta.....	181
Okkulttinen kosmetiikka.....	186
Ayurvedinen kauneuselämäntapa.....	190
Kauneusvampirismi.....	193
Voiko enkeli olla ruma?	195

6.

PEILITALOON EKSYNEET

Tuberkuloosi-chic.....	202
Sairaana söpö	204
Tupakan dekadentti kauneus	206
Niva	210
Eräitä kiinnostavia ja kiusallisia sukuelimiä.....	214
Riskaabeli jorma.....	220
Ulkosynnyttimien korrekti muoto.....	222
Särkynyt normien heijastuma	227
Kiitokset.....	233
Viitteet	234
Lähteet ja kirjallisuus.....	262

Aluksi

Kaunis ihminen on terve, terve ihminen on kaunis.
Kaunis ihminen on terve, terve ihminen on kaunis.
Kaunis ihminen on terve, terve ihminen on kaunis.
Kaunis ihminen on terve...

Ja niin edelleen. Näin hoettiin *Kauneus ja Terveys* -lehden kaikkien aikojen kolmannessa numerossa vuonna 1956. Lehden toimitus linjasi tuolloin, että kauneus ja terveys kulkevat käsi kädessä. Lehti neuvoi nykynaisia piilottamaan keholliset virheet ja sairauden merkit ja ilmaisemaan näin sisäistä kauneuttaan.¹

100-luvulla roomalainen runoilija Juvenalis kirjoitti kuuluisat sanat ”mens sana in corpore sano” eli ”terve mieli terveessä kehossa”. Juvenalis oli satiirikko, ja lausahdus olikin ilmeisesti ironinen. Runossa vihjattiin, että terveen mielen ja terveen kehon rukoileminen jumalilta oli turhamaista toheltamista. Modernina aikana lausahdus on irrotettu runosta. Siitä on tullut suosittu motto ja lattea lausahdus. Juvenalikesen lempeästä ivasta ei ole tietoakaan.²

Tämä kirja kertoo siitä, miten kauneus ja terveys ovat kietoutuneet toisiinsa ja millaisiin virheisiin näiden kahden käsitteen sekoittuminen johtaa. Kerron enimmäkseen historiasta mutta myös nykyhetkestä. Ensimmäisessä pääluvussa

esittelen kehon muotojen muokkaamista, eli valokeila osuu korsetteihin, kauneusleikkauksiin ja laihduttamiseen. Seuraavissa luvuissa harhaudutaan aina vain syvemmälle ulkonäköihanteiden sokkeloon. Osa aiheista on vaikea sulattaa. Vammaisuutta, ihonväriä ja poikkeavaa sukupuolisuutta koskevia ennakkoluuloja ei voi käsitellä hauskalla tavalla. Hieman enemmän viihdettä tarjoavat vanhan kansan kosmetiikka, enkelien ulkonäkö ja naistenlehtien pöhköt mainokset. Kaikki aiheet kertovat samaa monimutkaista tarinaa, jonka moraalisen sanoman voi ilmaista yksinkertaisimmin: ei ole koiraa karvoihin katsominen.

Sairaan kaunis ei ole vain tietokirja vaan myös tunnekirja. Uskon, että historiaa tutkimalla voimme oppia tunteistamme ja käsittelemään piiloon painuneita tunteita. Kirjoittaessani kauneuden historiasta olen joutunut vaikeasti nimettävien tunteiden äärelle. Ilmaisenkin niitä kirjan sivuilla. Ennen kaikkea minusta tuntuu, että lähestyn aiheitani kuin ulkoavaruuden olento sinistä planeettaa tai kuin sankariantropologi käsittämättömän vierasta kansaa. Olen nimittäin outo ihminen, queer. Koska olen outo, minun on vaikeaa käsittää, miksi historian halki tanssii miesten ja naisten letka hirveää, konkkaavaa jenkkaa, jossa keikistellään ja meikataan, kiusataan ja arvostellaan toisia, laihdutetaan ja leikataan epänormaalia lihaa normaaliksi – kunnes lopulta tanssijoista jokainen kuolee ja maatuu unohduksiin. Miksi lyhyen ihmiselämän aikana ulkonäöllä on niin paljon väliä? Saatat lukijana samastua kummastukseeni. Yhtä hyvin saatat pitää minua pelkkänä narrina. Se on OK. Narri saattaa parhaimmillaan paljastaa maailmasta jotakin yllättävää – tai vähintään viihdyttää kanssajenkkaajia yhteisellä matkalla hautaan. Uskon, että onnistun loukkaamaan jokaisen lukijan tuntoja jossakin kohtaa kirjaa. Olen itsekin

kirjoittaessani loukkaantunut monta kertaa. Mursin jopa jal-
kani, ja se jouduttiin kipsaamaan. Sanotaan, että kauneuden
eteen pitää kärsiä. Siispä kärsimme, tahdomme tai emme.
En tiedä, tuliko jalastani yhtään kauniimpi.

Vielä varoituksen sana. Kirja sisältää tietoa ja tunnetta
mutta myös kuvauksia ihmisten pahuudesta, kuten rasis-
mista ja fyysisestä väkivallasta. Jos jokin osio tuntuu sinusta
liian rankalta, hyppää sen yli. Kaikkea ei tarvitse jaksaa.

Aloitetaan kuitenkin turvallisen kaukaa myyttisestä men-
neisyydestä.

1.

Muovailuvahaa

Olemme kaiken alussa. Maailma on luotu kuudessa päivässä. Eedenin puutarhassa käyskentelee maan kosteasta tomusta muovailtu hahmo, jonka sieraimiin Jahve-jumala hetkeä aiemmin puhalsi elämän henkäyksen. Hän on ihminen, ja hän on alasti ja yksin. Jahve päättää jakaa ihmisen kahtia. Hän nukuttaa tämän kuin kirurgi ikään, irrottaa tältä kylkiluun ja paikkaa haavan. Kylkiluusta Jahve muovailee naisen, jäljelle jäävästä osasta tulee mies. Ensin mies ja nainen eivät tunne häpeää. Kun käärme viekoittelee heidät syömään kielletyn puun hedelmää, ruma totuus paljastuu. Ihmiset näkevät oman alastomuutensa – kuin ensimmäistä kertaa heidän eteensä nostettaisiin peili. Häveten he pukeutuvat lehvähameisiin. Jumala löytää ihmiset ja kauhistuu. Hän on luonut heidät omaksi kuvakseen, mutta ei halua muotokuvan olevan täydellinen. Hyvän ja pahan tiedon puusta syötyään ihminen viisastui liikaa, ja jos ihminen pääsisi vielä elämän puun makuun, hänestä tulisi kuolematon ja kenties Jahve-jumalan veroinen. Jumala pukee miehen ja naisen nahka-vaatteisiin ja ajaa heidät pois ennen kuin he ehtivät syödä elämän puusta. He siis pysyvät kuolevaisina. Maan tomusta heidät on muotoiltu, ja tomuun he kuollessaan palaavat.³

Luomis- ja syntiinlankeemuskertomuksessa puhutaan ulkonäön perusasioista. Ihminen luodaan Jumalan näköiseksi, lihaa muovataan kuin vahaa, ja alaston keho peitetään vaatteilla. Tarina opettaa, että ihmisen keho ei ole hänen omassa vallassaan vaan jonkin korkeamman huomassa. Kukaan ei voi valita ulkonäköään, sitä voi enintään tuunata. Ja tuunata me yritämme. Lehvähameet ja nahka-vaatteet eivät riitä mihinkään, kun ihmistä ajaa halu näyttää hyvältä. Oman ulkonäön muokkaaminen on suorastaan yksi *Homo sapiensin* lajityypillisistä perustarpeista. Traagista kyllä, emme pysty muovaamaan biologista kehoamme niin näppärästi kuin Jumala kosteaa tomua, mutta todellisia muodonmuutoksia tapahtuu ja on aina tapahtunut.

Katsotaan vaikka lapsia, sillä heitä on helppo muokata. Niin Euroopassa kuin muuallakin on ollut iät ja ajat tapana pyrkiä muovavilemaan pikkulapsesta terve ja kaunis olento lukuisin kekseliäin keinoin. Lasten muotoon on pyritty vaikuttamaan käsin puristellen ja venytellen, vaatettaen ja kapaloiden. Kallon muokkaaminen on ollut erityisen laajalle levinnyt tapa. Sitä harjoitetaan nykyäänkin paikoin Kongossa ja Polyneesiassa. Euroopassa lasten kalloja muokattiin vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Myös suomalainen ”vanha kansa” halusi muotoilla päistä kivemman näköisiä. Esimerkiksi Halikossa ei tykätty leveistä pääläistä eli ”patapäistä” eikä oudon muotoisista ”juuriskapäistä”, joten vauvojen päitä litistettiin kämmenten välissä, kunnes muoto miellytti aikuista silmää. Yhtäällä tavoiteltiin kapeaa kalloa, toisaalla soikeaa. Pyöreä pää oli suomalaisten ja karjalaisten suosikki, kun taas kulmikkaasta kallosta ei pitänyt juuri kukaan. Luultavasti käsin möyhentäminen ei oikeasti vaikuttanut lasten pään muotoon, vaikka toimenpidettä tuettiin loitsuinkin. Tehokkaita olivat sen sijaan eräät harvinaisemmat eurooppalaiset käytännöt,

joissa pienten vauvojen nupit sidottiin liinoilla muutaman kuukauden ajaksi, jolloin päästä muotoutui huomiota herättävän pitkänomainen ja lattaotsainen. Näitä kalloja esiintyi 1900-luvullakin muun muassa Lounais-Ranskan maaseudulla.⁴ Modernina aikana lasten muotoilua ei ole juuri suvaittu. Esimerkiksi eräässä vuonna 1811 kirjoitetussa terveysoppaassa hyökättiin suoraan vahamaista kehokäsitystä vastaan. Teoksen brittiläiset kirjoittajat korostivat, että vauvat eivät ole vapaasti muovailtavia klönttejä, vaan luonto on asentanut niiden sisään tietyt elämän ylläpitämiseksi vaadittavat rakenteet, joita ei saa puristella liikaa.⁵

Se kallon puristelusta ja likistelystä tällä erää. Seuraavaksi kerron rajummasta voimankäytöstä, jolla ihmiskeho on saatu vastaamaan sille asetettuja odotuksia. Raskaan ulkonäköpaineen alla liha on taipunut ja luut pirstoutuneet – tai vähintään on saatu aikaan taisteluarpia todisteeksi siitä, että yrittystä on riittänyt. Ihmiskehon kaunistamiseksi on käytetty kaikenlaisia kuristavia ja pursottavia muotteja, joilla on muokattu jalkateriä ja vyötäröitä. On vihattu läskiä ja roikkuvia rintoja ja vääränlaisia neniä. Ihmiset ovat pirun pikkusieluisia kädellisiä. Jaloista puhumattakaan.

Muottiin valetut jalat

Lootusjalka on yksi modernin historiankerronnan kauhistelluimmista kauneusilmiöistä. 1900-luvulta alkaen siitä on kirjoitettu lähestulkoon pelkästään tunnepitoisesti ja menneiden aikojen aasialaisnaisten kohtaloja voivotellen. Ja ei se täysin väärinkään ole.

Lootusjalat eli sidotut jalat eli *chanzut* ovat vanhaa kiinalaista perinnettä. Naisten jalkateristä muokattiin sitomalla

hienostuneemman muotoiset. Länsimaissa ja Suomessa-kin kiinalaisnaisten sidotuista jaloista kirjoitettiin aikoi- naan ihmetellen. Esimerkiksi lähetyssaarnaajan rouva Katri Ojanperä oli itse nähnyt, millaisiksi kiinalaisten tyttölasten jalkaterät sidottiin. Ojanperän vuonna 1923 *Kättilölehteen* laatiman kuvauksen mukaan tytön varpaat painetaan jalka- terän alle isovarvasta lukuun ottamatta. Kun tyttö lähestyy naiseutta, hänen sidottu jalkateränsä muovautuu ”kovaksi ja kankeaksi töpykäksi”, josta melkein kaikki pehmeät osat ovat surkastuneet.⁶

Ojanperän kuvaus on tarkka mutta yksipuolinen. Kii- nassa ei ole esiintynyt vain yhdenlaista sidottua jalkaa vaan monipuolinen sitomisen perinne. Jalkateriä on sidottu siellä arviolta tuhat vuotta ja vähän eri tavoin aina alueesta ja ajasta riippuen. Sidotun jalan estetiikassa usein on ollut tärkeäm- pää tavoitella parahultaista kaarevuutta kuin pienuutta sinällään. Joinakin aikoina muodissa ovat puolestaan olleet pitkänomaiset, kapeat jalkaterät. Huolimaton sitominen saattoi varmasti aiheuttaa hengenvaarallisia vammoja, mutta monien entisajan kiinalaisten kirjoittajien mukaan jalan terveys ja toimintakyky olivat itse asiassa osa lootusjalan kauneutta. Toisin kuin usein väitetään, jalkaterää ei pyritty murtamaan vaan sen annettiin kasvaa pehmeästi sykkyrään kuin bonsaipuun. Naisia ei haluttu rampauttaa siksikään, että se olisi pilannut hienostuneen, keinuvan askelluksen. ”Lootusaskelten” kauneutta voinevat parhaiten arvostaa ne nykylukijat, jotka ihailevat korkeakorkoisilla kengillä taitu- roivien kaunotarten rajoitettuja liikeratoja.⁷

Lukuisten kertomusten perusteella sidottu jalkaterä on ollut naisille keino vietellä miehiä ja miehille keino saada aistinautintoa. Sidottuja jalkoja varten valmistettuja pikku- ruisia kenkiä on käytetty jopa viinimaljoina dekadentissa

juhlinnassa. Joidenkin tutkijoiden ja populaarikirjoittajien mukaan paljas lootusjalka on suorastaan pornografinen objekti. Tuon tulkinnan perusteella todellisen *connoisseurin* mielestä ihmiskehossa ei ollut mitään niin aistillista kuin siteistä esiin kääriytyvä ”tuoksuva lootus”. Taipunut jalkaterä ja sisäänpäin kiertyneet varpaat muodostivat lihaisan onkalon, jonka poimut muistuttivat häpyhuulia ja vihjasivat seksuaalisista iloista.⁸ Tuo pornografinen näky on vangitseva mutta sitä on tulkittu historiattomasti. Vaikka lootusjalassa piili jo aiemmilla vuosisadoilla eroottinen lataus, pornografiassa se vaikuttaa alkaneen elää vasta, kun sitomisperinne oli jo häviämässä. Ennen 1800-lukua kiinalaisessa eroottisessa kuvataiteessa ei esitetty lainkaan naisten paljaita jalkoja. Lootusjalasta kirjoittaneet tutkijat ovat usein päätyneet pitämään jalkaa ronskin pornografisena luettuaan kiinalaisten 1900-luvun alun jalkafetisistien kirjoituksia. Kyseiset fetisistekstit eivät kuitenkaan pohjautu niiden kirjoittajien omiin seksikokemuksiin. Siksi tutkijat ovat päätyneet vahingossa pitämään esimodernia sitomisperinnettä seksuaalisempana kuin se oikeasti oli.⁹

Tarkka kuvaus lootusjalan surkastuneista kudoksista saattaa kuulostaa vastenmieliseltä. Vaikka jokin kauneusihanne on alistava ja vahingoittava, sen summittainen tuomitseminen voi kieliä muukalaiskammosta. Lootusjalka on tästä mitä erinomaisin esimerkki. Itäaasialaiset ovat vanhastaan olleet lännessä kiihkeän kummastelun kohteita. Niinpä puhe lootusjaloista – tai vastaavasti koirien syömisestä – on keino kääntää moralisoiva katse pois meistä itsestämme ja kuljettaa se kauas kaukomaille. Kyllä me länsimaalaisetkin muokkaamme ihmiskehoja tuhoisin seurauksin – ja syömmе toislaajisia nisäkkäitä. Tai ainakin osa meistä: ne, jotka ovat siltä osin pahoja ihmisiä.

Sidotut jalat kauhistuttavat meitä ja saavat entisaikojen kiinalaiset naiset näyttämään silmissämme niin kummallisilta, että meidän on vaikeaa eläytyä heidän kehoonsa – astua heidän kenkiinsä. Totuus kuitenkin on, että sidotut jalat olivat kiinalaisten naisten ja miesten yhteistä kulttuuria. Satojen vuosien ajan ne olivat osa ihannetta, jossa kehon työstäminen oli merkki sivistyksestä ja itsestään huolehtimisesta. Tässä mielessä jalkojen sitominen oli aika samanlainen harjoite kuin laihduttaminen meidän yhteiskunnassamme.¹⁰

Sidotun jalan tarina muistuttaa meitä myös siitä, että mikään kauneustrendi, -normi tai -ihanne ei ole ollut omassa ajassaan ja paikassaan kiistaton. Jokainen ihmisyhteisö on moniääninen, ja jokaiselle normille löytyy haastajansa. Lootusjalkoja ihmettelevä suomalainen tulee tuskin edes ajatelleeksi, että sitomisperinne kohtasi paikallista vastustusta halki sen tuhatvuotisen historian. Kiinalaiset osasivat itse haastaa perinteen, johon heidät oli kasvatettu. Silti suurin muutos sidottujen jalkojen traditiossa tapahtui vasta 1800-luvun lopulla. Silloin kiinalainen kehomuoti muuttui. Sidottujen *chanzu*-jalkojen tilalle alkoi etenkin sivistyneistön parissa hivuttautua ”luonnollinen” eli ”taivaallinen” jalka, *tianzu*. Luonnollisen jalan ilosanomaa levittivät muiden muassa kristityt lähetyssaarnaajat, kuten edellä mainittu rouva Katri Ojanperä. Heidän mukaansa ihmisen ei sopinut muokata kehoa, jonka Jumala oli luonut. Luonnollisen jalan ihanne sujahti nätisti globaaliin, teollistuneeseen muottiin, jonka mukaan hyvä keho oli konemainen – tuotantoa varten optimoitu. Modernilta naiselta odotettiin toimintavoimaa, joten pienijalkaisia naisia alettiin syrjiä ja haukkua. Modernissa kiinalaisessa valistuskirjallisuudessa heitä nimiteltiin kouluttamattomiksi elukoiksi, laiskureiksi ja loisiksi. Väitettiin jopa, että äidit, joilla on sidotut jalat,

saavat vähemmän vahvoja lapsia kuin luonnollisilla jaloilla varustetut äidit. Näin sitomisen sanottiin rappeuttavan kiinalaista rotuainesta.¹¹

Moderni kuvateknologia pilasi lootusjalan estetiikan ja paljasti varpaiden kätkeyt laskokset koko kansalle. Valokuvia naisten paljaista jaloista ilmestyi ensin eurooppalaisten ja pian myös kiinalaisten julkaisujen sivuille. Lootusjalkafetisistit ja sidonnan vastustajat levittivät samoja paljastavia kuvia kumpikin eri syystä. Viimein röntgenkuvaus teki ihmiskudoksesta läpinäkyvää ja murskasi töppöjalkojen ihanteen.¹²

1900-luvun alkupuolella yhteiskunta alkoi valvoa kiinalaisten tyttöjen ja naisten jalkateriä. Uusi tasavaltalainen hallinto vastusti jalkojen sitomista vaihtelevalla intohimolla. Rangais- tuksia jaettiin muun muassa sen mukaan, minkä kokoisia kenkiä tietyn ikäinen nainen käytti. Jos nainen näytti byro- kraattisen valvojan mielestä kyllin vanhalta, hän sai käyt- tää pieniä kenkiä, koska hänen jalkansa oli todennäköisesti sidottu jo ennen uusia lakeja. Samaan aikaan monet kansan- valistajat korostivat jalan vapautumisesta naiselle koituvaa iloa. Esimerkiksi eräässä opiskelijoiden kokouksessa veisattiin riemurinnoin jalkojenpaljastamislaulua. Se kuului näin:¹³

Jalkojen paljastamisen riemu, oi tuo riemu!
Kuulethan jalkojenpaljastamislauluni?
Työnnä puuvillaa varpaiden väliin, kävele vakaasti
tasaisella kamaralla.
Pese jalat vedellä ja etikalla, älä käytä kangassidettä.
Ensimmäisen kuukauden ajan etene varoen, lyhennä
sidettä kerran viikossa.
Nuku vailla siteitä, silloin veri kiertää.
Kun olet kerran paljastanut jalkasi, älä pelkää
hankaluuksia.

Sairaana kaunis on tutkimusmatka kauneusihanteiden ja -markkinoiden historiaan. Keillä on ja on ollut valta määrittellä, kuka on kaunis ja kuka on epäkelpo, jopa vaarallinen monstrum? Korsetit, lootusjalat, selvärajaiset sukupuoliroolit ja iänikuinen läskiviha kertovat paljon kauneusihanteistamme. Kaunis ulkomuoto on jokaisen kansalaisvelvollisuus, ja sitä jahdataan niin terveyteen vedoten kuin sitä uhmaten. Todellinen kauneus on kuitenkin katsojan silmässä. Kirja ohjaakin katsomaan kanssaeläjiä lempeällä ja tervehdyttävällä tavalla.

TIETOKIRJA KAUNEUDEN JA TERVEYDEN PEILITALOSTA

Kannen suunnittelu: Eevaliina Rusanen

Kannen kuva: Romy Räihälä

www.tammi.fi

90.2

ISBN 978-952-04-4134-0